

ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ УКРАЇНИ: РІВЕНЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ

GROSS DOMESTIC PRODUCT OF UKRAINE: LEVEL AND GROWTH PROSPECTS

УДК 330.5

DOI <https://doi.org/10.32843/bses.52-10>

Дорошенко А.П.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та економічних досліджень
Полтавська державна аграрна академія

Дорошенко О.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
і кредиту
Полтавська державна аграрна академія

Кончаковський Є.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та економічних досліджень
Полтавська державна аграрна академія

Doroshenko Andrii

Poltava State Agrarian Academy

Doroshenko Olga

Poltava State Agrarian Academy

Konchakovskii Yevgen

Poltava State Agrarian Academy

Визначено наявність актуальної проблеми щодо оцінки стану та динаміки рівня економічного розвитку вітчизняної економіки на основі показників системи національних рахунків загалом та валового внутрішнього продукту зокрема. Охарактеризовано систему національних рахунків та приділена детальна увага економічному змісту показника валового внутрішнього продукту. Проаналізовано тенденції номінального та реального ВВП за останні роки та визначено індекси та тенденції їх зміни. Проаналізовано тенденції зміни ВВП на душу населення, вираженого в доларах Сполучених Штатів Америки, вітчизняної економіки та економік країн-сусідів. Виявлено основні ризики, що постають перед вітчизняною економічною системою, з огляду на її валовий внутрішній продукт та аналогічний показник у сусідніх країнах. Визначено основні проблеми, що постають перед вітчизняною економічною системою протягом років її розвитку, та необхідність вживання ефективних заходів щодо їх нівелювання, враховуючи високий рівень ймовірності розвитку кризових явищ у 2020 році.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, економіка, зростання, реальний валовий внутрішній продукт, система національних рахунків.

Определено наличие актуальной проблемы в оценке состояния и динамики уровня экономического развития отечественной экономики на основе показателей системы национальных счетов в целом и валового внутреннего продукта в частности. Охарактеризована система национальных счетов и уделено подробное внимание экономическому содержанию показателя валового внутреннего продукта. Проанализированы тенденции номинального и реального ВВП за последние годы и определены индексы и тенденции их изменения. Проанализированы тенденции изменения ВВП на душу населения, выраженного в долларах США, отечественной экономики и экономик стран-соседей. Выявлены основные риски, стоящие перед отечественной экономической системой, учитывая ее валовой внутренний продукт и аналогичный показатель в соседних странах. Определены основные проблемы, стоящие перед отечественной экономической системой на протяжении годов ее развития, и необходимость принятия эффективных мер по их нивелированию, учитывая высокий уровень вероятности развития кризисных явлений в 2020 году.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, экономика, рост, реальный валовой внутренний продукт, система национальных счетов.

The relevance of the problem of assessing the state and dynamics of the level of economic development of the domestic economy based on the indicators of the system of national calculations in general and the gross domestic product in particular is estimated. Recent research on the identified issues has been analyzed and the need for further scientific research has been emphasized. The aim and objectives of the article are defined. The system of national accounts is described and detailed attention is paid to the economic content of the gross domestic product. The main components that are included in the gross domestic product are identified and the methods of its calculation are described. Emphasis is placed on the nominal and the real gross domestic product and the differences between them are identified. The trends of nominal and real GDP in recent years are analyzed, indices and trends of their change are determined. The value of the calculation of gross domestic product per capita is characterized and the necessity of bringing it to a single measurer for the possibility of international comparisons is emphasized. The trends of per capita GDP change in USD and the economies of neighboring countries are analyzed. The importance of straightforward application of the analyzed indicator per capita to compare living standards and well-being in different countries is not emphasized without taking into account peculiarities of purchasing power of currencies in countries (price levels). The main risks to the domestic economic system have been identified, taking into account its gross domestic product and a similar indicator in the neighboring countries. The disadvantages of calculating the studied indicator are given concerning the existence of a shadow and informal economy, which reduces the level of objectivity of its determination. It has been found that, based on this indicator, it is actually impossible to investigate the distribution of income among the population. The main problems facing the domestic economic system are identified, as well as the need to take effective measures to counteract them, given the high probability of crisis in 2020.

Key words: gross domestic product, economy, growth, real gross domestic product, system of national accounts.

Постановка проблеми. Глобальна економіка перебуває в постійному русі, що пов'язано зі зміною циклів економічного піднесення та спаду. Така динаміка світової економіки проявляється в зміні обсягів виробництва, що на національному рівні знаходить свій вираз у динаміці валового внутрішнього продукту (ВВП). Сучасні виклики перед економіками країн світу викликають необхідність звернути більш істотну увагу на особливості визначення та аналізу наведеного показника, що дасть змогу об'єктивно відстежувати тенденції в економіці, розуміти наслідки відповідної економічної політики та приймати відповідні ефективні управлінські рішення на рівні окремих економічних систем.

Існуючі економічні обмеження, що мали місце на початку 2020 року та мали на меті знизити рівень поширення світової пандемії, неодмінно призведуть до відповідних економічних спадів, що в найближчій перспективі призведе як до втрат у відповідних економічних системах загалом, так і до зниження рівня життя населення зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що пов'язані як з оцінкою показників системи національних рахунків загалом, так і з динамікою валового внутрішнього продукту зокрема, знайшли своє відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених і науковців: В. Гейця, В. Базилевича, М. Савлука, А. Гальчин-

ського, У. Петті, О. Дзюблюка, І. Манцурова, А. Савченка та інших. Однак через істотні трансформації як зовнішніх, так і внутрішніх складників, що забезпечують потенційне економічне зростання країни та високий рівень глобалізації світової економічної системи, результатом якої є швидке поширення економічних проблем за межі національних ринків, означене питання абсолютно не втрачає своєї важливості, а отже, потребує подальших пошуків та дослідження.

Стаття присвячена дослідженню останніх тенденцій зміни валового внутрішнього продукту України та визначенню потенційних перспектив і напрямів його зміни.

Постановка завдання. Метою проведеного дослідження є розкриття сутності показника валового внутрішнього продукту, оцінка його динаміки за останні роки в межах вітчизняної економічної системи та порівняння його значення в розрахунку на душу населення в сусідніх країнах з метою визначення нашого місця на рівні регіональної економічної системи. Досягнення означених цілей дасть змогу більш якісно оцінювати наявні тенденції та здійснювати певне прогнозування їх змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним результатом розвитку будь-якого суспільства є зміцнення та розвиток її економічної системи, що дає змогу забезпечувати основні його потреби та сприяти розвитку як окремих громадян, так і спільноти загалом. Говорячи про рівень розвитку економіки, слід звернути увагу на ті показники, що дадуть змогу як здійснити об'єктивну оцінку його обсягу, так і проаналізувати динаміку, а за бажання – і зробити зіставлення (міжнародні чи регіональні). Такі показники на макроекономічному рівні представлені системою національних рахунків.

Система національних рахунків – це сукупність показників послідовного та взаємопов'язаного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, доходів, споживання, нагромадження капіталу та фінансів [1]. Показники означеної системи дають змогу суспільству загалом та фахівцям зокрема отримувати інформацію щодо тенденцій і перспектив економіки та включають: валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, валовий національний дохід, чистий національний дохід.

Найбільш відомим та поширеним показником серед означених виступає валовий внутрішній продукт (ВВП) – макроекономічний показник, що показує ринкову вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва [2]. Отже, слід зазначити, що загалом головним критерієм віднесення продукту до внутрішнього національного є територіальна приналежність та

призначення – кінцеве споживання. Відповідно до наведеного визначення цей показник характеризує рівень динаміки ділової активності (що проявляється через виробництво та споживання) в межах території певної країни та може бути розрахований за допомогою різних методів: за доходами, за витратами та за доданою вартістю.

З огляду на те, що зміна обсягів виробництва в межах певної країни впливає на обсяг бази, що підлягає оподаткуванню, зміна валового внутрішнього продукту в кінцевому вигляді визначає і рівень добробуту країни, і рівень життя населення. Оскільки ВВП за своїм змістом є вартісним вираженням кінцевих товарів, робіт та послуг, то його зростання може бути викликане двома шляхами: збільшення обсягів виробництва або зростання цін на товари, роботи, послуги. Зазвичай в економічних системах відбувається одночасно і збільшення обсягів виробництва, і зростання цін на продукцію, а отже, суспільство, отримуючи інформацію про динаміку валового внутрішнього продукту, не зможе виокремити справжню причину його зміни.

З метою формування більшої інформативності наведеного показника виокремлюють номінальний валовий внутрішній продукт (враховує зміну обсягів виробництва і цін) та реальний валовий внутрішній продукт (вимірюється в зіставних або базових цінах та визначає лише вплив динаміки обсягів виробництва). Таким чином, саме реальний ВВП дає змогу нам отримати об'єктивну та необхідну інформацію щодо розвитку економіки та майбутніх перспектив.

Порівнюючи ВВП різних країн, можна зіставляти їхні економічні потенціали, а визначаючи цей показник на душу населення, можна зробити висновки як про рівень їхнього добробуту, так і про потенційні обсяги споживання (задоволення потреб). Хоча слід відмітити, що в реальній практиці різниця у ВВП на душу населення в різних країнах, скажімо, в 10 разів, автоматично не означає, що і рівень споживання суспільства відрізняється також у 10 разів. На нашу спроможність споживати (придбавати) впливають не лише наші доходи, а й витрати (рівень цін), тому досить ймовірно, що в країні з вищим показником ВВП має місце і вищий рівень цін. Це уточнення застерігає нас від прямолінійного застосування інформації про динаміку та обсяги реального валового продукту і вимагає більш ретельного підходу щодо оцінки як економічного потенціалу країн, так і рівня добробуту їхнього населення.

За допомогою графіку (рис. 1) проаналізуємо темпизміниреальногономінальногоВВПУкраїни.

Відповідно до наведених даних можемо спостерігати, що номінальний валовий внутрішній продукт протягом досліджуваного періоду збільшувався, так, у 2013 році мало місце зростання на 4,3%, у 2014 р. – 8,3%, 2015 р. – 25,3%,

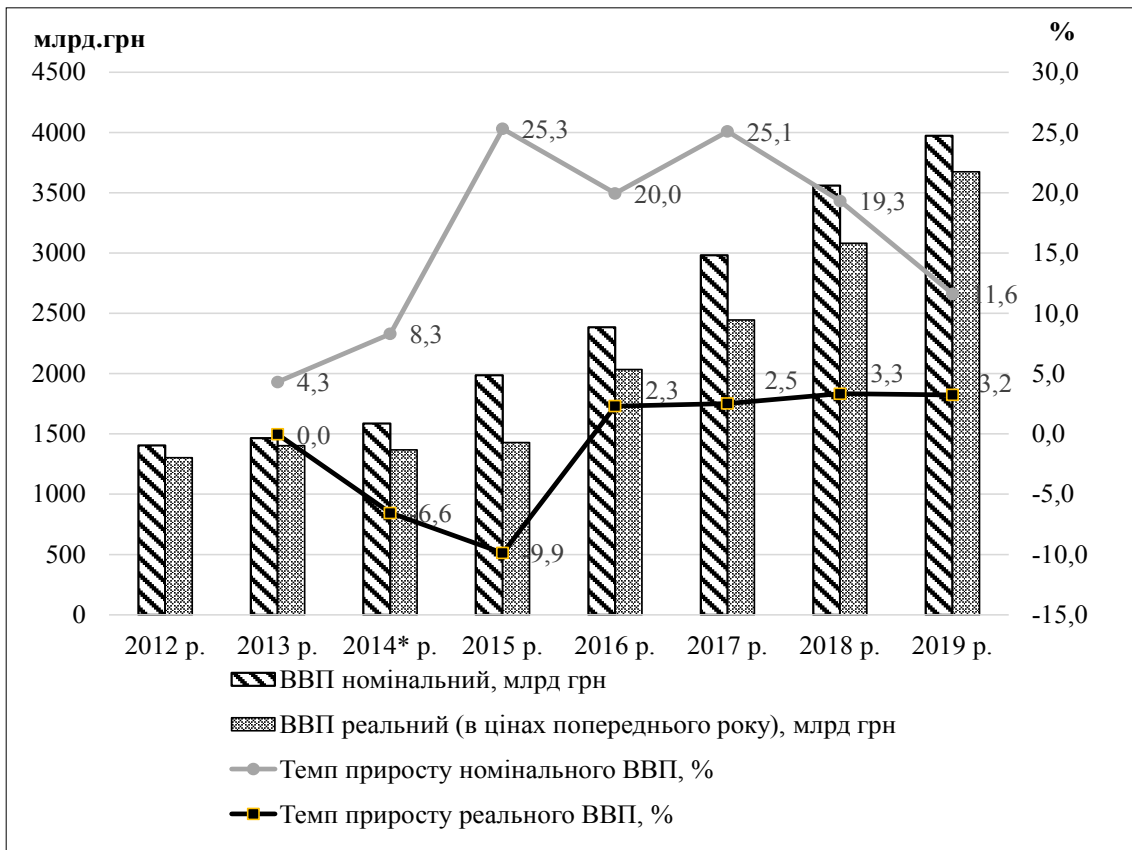

Рис. 1. Динаміка та темпи зміни реального та номінального ВВП України за 2012–2019 рр.

* Починаючи з 2014 року без тимчасово окупованих територій.

Джерело: побудовано авторами на основі [3; 4]

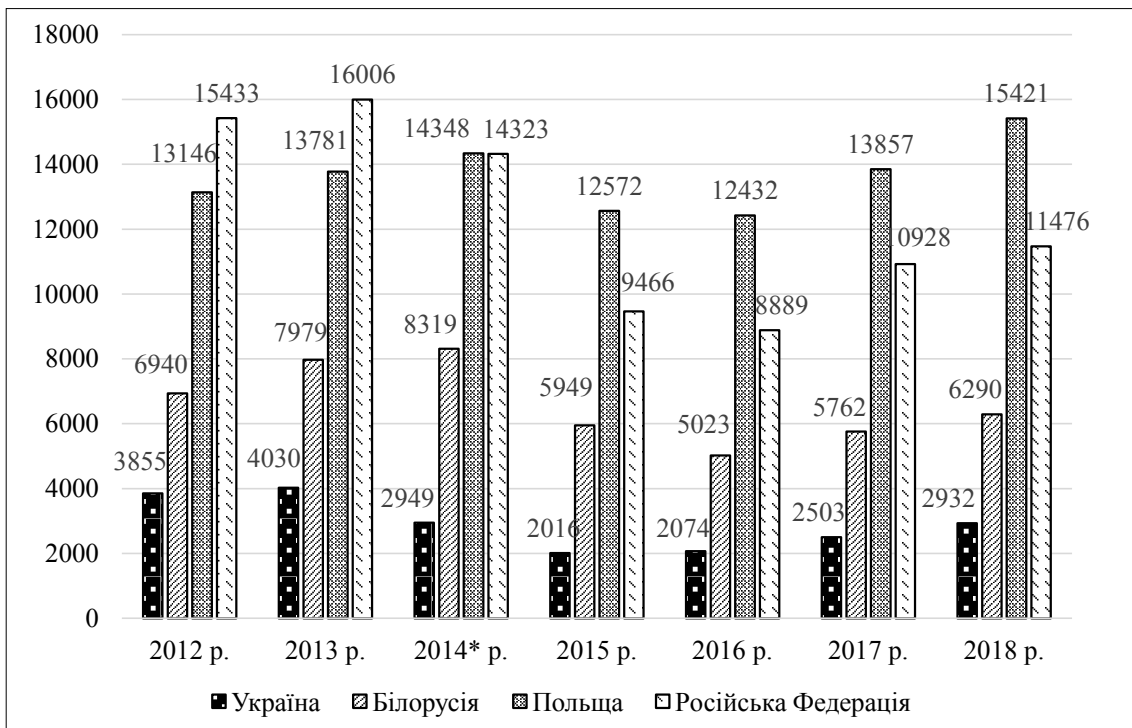

Рис. 2. Динаміка валового внутрішнього продукту на душу населення за 2012–2018 рр., дол. США

Джерело: побудовано авторами на основі [5; 6; 7; 8]

2016 р. – 20,0%, 2017 р. – 25,1%, 2018 р. – 19,3% та 2019 р. – 11,6%. Таке зростання зумовлюється виключно впливом цінового фактору (інфляцією), яка була досить інтенсивною протягом означеного періоду, а отже, таке зростання не може бути визнане як позитивне явище. Оцінюючи показник реального валового внутрішнього продукту (обсяг виробництва поточного року виражається в цінах попереднього року), слід відмітити, що його динаміка має істотно інші тенденції. Так, можемо спостерігати зниження ВВП на 6,6% та на 9,9% у 2014 та 2015 роках відповідно. Починаючи з 2016 року ВВП України поступово починає зростати, і станом на 2019 рік темп приросту реального ВВП становить 3,2%. Проте, говорячи про динаміку валового внутрішнього продукту, слід відмітити, що існуючі темпи не дозволяють говорити про швидке відновлення економіки країни хоча б до рівня 2013 року, а тим паче про скорочення відриву в економічному потенціалі вітчизняної економіки та економічно розвинених країн світу.

З метою забезпечення міжнародних зіставлень досить часто валовий внутрішній продукт різних країн з їхніми власними національними валютами приводять до єдиного спільного вимірника (зазвичай це – грошова одиниця Сполучених Штатів Америки), що дає змогу не лише детально проаналізувати абсолютну зміну, а й здійснити міжнародні порівняння обсягів валового внутрішнього продукту на душу населення. Проаналізуємо тенденції зміни валового внутрішнього продукту на душу населення, вираженого в національній валюті Сполучених Штатів Америки, в Україні та у найближчих наших сусідів за останні роки (рис. 2).

Відповідно до аналізованих даних, що були розраховані за інформацією Світового Банку, можна зробити висновки, що ВВП в розрахунку на душу населення нашої країни у доларах США досить істотно відрізняється від аналогічного показника наших «сусідів». Так, протягом 2012–2018 років означений показник був менший від двох (порівняно з Білорусією) до чотирьох-п'яти (порівняно з Російською Федерацією та Польщею) разів, що свідчить про істотне відставання вітчизняної економіки від економіки наших «сусідів» (а за великим рахунком – і конкурентів). Цілком логічно можна спостерігати, що значне зниження досліджуваного показника спостерігається в часи істотної девальвації вітчизняної грошової одиниці, що мало місце в 2014–2015 роках (зниження на 26,8% у 2014 році до рівня 2013 року та зниження на 31,6% у 2015 році до рівня 2014 року) – період втрати територій та активних військових дій, коли збройне протистояння у поєднанні з економічними потрясіннями приводили до підвищення попиту на іноземну валюту (засіб збереження заощаджень) та зниження її пропозиції (падіння експорту в основних галузях економіки), а отже, і до зміни курсу

вітчизняної грошової одиниці. Станом на 2018 рік валовий внутрішній продукт України в розрахунку на душу населення становив 2932 дол. США, що становило 72,8% до показника 2013 року та було майже ідентичним до рівня 2014 року. В умовах глобального світу таке відставання неодмінно приводить до відтоку людського капіталу в більш успішні економічні системи та подальшого зниження економічного потенціалу країни, що можна побачити, спостерігаючи за процесом залучення вітчизняної робочої сили до економік країн Європи (зокрема Польщі).

Одночасно слід зазначити, що досліджений вище показник, окрім обсягів виробництва, значною мірою зумовлюється також і курсом національної грошової одиниці, а відповідне його зменшення є свідченням скоріше не скорочення потенційного споживання, а зниження можливості споживання товарів іноземного виробництва.

При цьому варто зазначити, що ВВП на душу населення, виражений в іноземній валюті, посилює своє значення у разі імпортозалежності країни, оскільки зміна цього показника (а особливо зменшення) приводить до зміни (зниження) можливостей споживати (придбавати) імпортовану продукцію. Оскільки наша країна значну частину як енергетичних ресурсів, так і товарів кінцевого споживання придбає за кордоном (зазвичай у доларах США), то падіння досліджуваного показника в 2014–2016 роках призвело і до фактичного зменшення рівня споживання населенням нашої країни.

Говорячи про важливість та інформативність показника валового внутрішнього продукту, слід наголосити і на його окремих недоліках, зокрема на існуванні різних методик щодо його оцінки певним чином приводить до різних отриманих результатів, а отже, посилює складнощі з його інтерпретацією та зіставністю. Одночасно наявність тіньового та неформального сектору економіки унеможливорює точну оцінку показника, а отже, не дає стовідсоткової об'єктивної можливості визначити його реальне значення. Крім того, валовий внутрішній продукт дає лише загальне уявлення про «добробут» економічної системи, але не оцінює ступінь його розподілу серед населення.

Висновки з проведеного дослідження. Відповідно до всього вищезазначеного, слід відмітити, що проблема оцінки динаміки та перспектив зміни валового внутрішнього продукту країни посідає важливе місце у сфері інтересів та напрямів дослідження сучасного наукового середовища. Циклічний рух економіки вимагає пошуку шляхів нівелювання економічних спадів (зниження обсягів виробництва та валового внутрішнього продукту країни) та зниження негативного впливу економічних криз. Визначені у статті тенденції зміни валового внутрішнього продукту України досить істотно нагадують «рух по колу»: коли певний

період економічного піднесення завершується черговою кризою, що нівелює попередні досягнення та відкидає країну в її економічному розвитку на роки назад. Такий розвиток не лише не дає змоги глобально змінити ефективність вітчизняної економічної системи та рівень життя її населення, а й приводить до поступового та зростаючого відриву між економічним потенціалом нашої країни та рівнем розвитку світової економіки загалом. У сучасних умовах, коли світ стоїть на порозі нової глобальної кризи, відгомін якої неодмінно вплине і на вітчизняну (досить слабку та нестабільну) економіку, максимальні зусилля повинні бути спрямовані на пошук ефективних шляхів як зниження потенційного негативного впливу, так і швидкого майбутнього старту та відновлення втрачених економічних позицій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Підгорний А.З., Милашко О.Г. Система національних рахунків: навчальний посібник. Одеса : ОДЕУ, 2009. 121 с.
2. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2020. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 01.04.2020).
3. Валовий внутрішній продукт в Україні 2019. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> (дата звернення 03.04.2020).
4. Макроекономічні показники. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.04.2020).
5. GDP of Ukraine. Population of Ukraine. The World bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (дата звернення 03.04.2020).
6. GDP of Russian Federation. Population of Russian Federation. The World bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/russian-federation?view=chart> (дата звернення 03.04.2020).
7. GDP of Poland. Population of Poland. TheWorldbank. URL: <https://data.worldbank.org/country/poland?view=chart> (дата звернення 03.04.2020).
8. GDP of Belarus. Population of Belarus. The World bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/belarus?view=chart> (Accessed 3 April 2020).
9. Пелех О. Б. Аналіз динаміки ВВП України в контексті європейського розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Вип. 23. Ч.2. С.60–65. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/13.pdf (дата звернення 25.03.2020).
10. Томашевська А. В., Смиковчук Т. В. Рівень ВВП України: аналіз та динаміка розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 90–94. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/21.pdf (дата звернення 25.03.2020).
11. Клівіденко Л. М., Русятинська А. О. Сучасні проблеми дослідження макроекономічних показників у контексті розвитку економіки. *Гроші, фінанси і кредит*, 2016. Вип. 10. С. 804–808.

REFERENCES:

1. Pidhornyy, A.Z. Mylashko, O.H. (2009), Systema natsional'nykh rakhunkiv : navchal'nyy posibnyk [System of national accounts: tutorial], Odesa, Ukraine.
2. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine (2020), "Gross Domestic Product (GDP) in Ukraine 2020", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (accessed 1 April 2020).
3. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine (2019), "Gross Domestic Product in Ukraine 2019", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> (accessed 3 April 2020).
4. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2020), "Macroeconomic indicators", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 3 April 2020).
5. Official website of the World bank, "GDP of Ukraine. Population of Ukraine", available at: <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (accessed 3 April 2020).
6. Official website of the World bank, "GDP of Russian Federation. Population of Russian Federation", available at: <https://data.worldbank.org/country/russian-federation?view=chart> (accessed 3 April 2020).
7. Official website of the World bank, "GDP of Poland. Population of Poland", available at: <https://data.worldbank.org/country/poland?view=chart> (accessed 3 April 2020).
8. Official website of the World bank, "GDP of Belarus. Population of Belarus", available at: <https://data.worldbank.org/country/belarus?view=chart> (accessed 3 April 2020).
9. Pelekh, O.B. (2019) Analiz dynamiky VVP Ukrainy v konteksti yevropeiskoho rozvytku [Analysis of GDP dynamics of Ukraine in the context of European development]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, no 23, vol. 2, pp. 60–65. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/13.pdf (accessed 25 April 2020).
10. Tomashevs'ka, A.V. and Smykovchuk, T.V. (2018) Riven VVP Ukrainy: analiz ta dynamika rozvytku [GDP of Ukraine: analysis and dynamics of development]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, no 20, vol. 3, pp. 90–94. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/21.pdf (accessed 25 April 2020).
11. Klividenko, L.M. and Rusiatynska, A.O. (2016) Suchasni problemy doslidzhennia makroekonomichnykh pokaznykiv u konteksti rozvytku ekonomiky [Modern problems of the study of macroeconomic indicators in the context of economic development]. *Hroshi, finansy i kredyt*. vol. 10, pp. 804–808.